

Такризи

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Лайламои Худойназар дар мавзуи «Зиндагинома ва фаъолияти эҷодии Ғаффоралӣ Сафар» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) аз рӯи ихтисоси 6D020500 - Филология (6D020501 - Адабиёти тоҷик). - Бохтар, 2025.- 184 саҳ.

Мутобиқати мавзӯ ва муҳтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсияи Лайламои Худойназар дар мавзуи «Зиндагинома ва фаъолияти эҷодии Ғаффоралӣ Сафар» ба доираи мавзӯ ва масъалаҳои таҳқиқии шиносномаи ихтисоси илмӣ 6D020500 - Филология (6D020501- Адабиёти тоҷик) мувофиқат мекунад.

Ҳадафи асосии диссертантро омӯзиши рӯзгору осори яке аз адибони маъруфу пурмахсули муҳити адабии Хатлонзамин Ғаффоралӣ Сафар ташкил медиҳад. Таҳқиқи зиндагинома, мероси адабӣ, таснифи жанриҳои осори манзуму мансур ва баррасии хусусиятҳои мавзӯӣ ва ғоявию бадеии осори адибони алоҳида, ки фаъолияти адабии онҳо дар муҳитҳои гуногуни адабӣ чараён гирифтааст, яке аз мавзӯҳои мубрами илми адабиётшиносии тоҷик аст, зеро ба ин васила тамоюлҳои адабии муҳитҳои адабӣ муайян карда хоҳад шуд.

Мубрамии мавзӯи таҳқиқ. То ба имрӯз дар адабиётшиносии тоҷик доир ба рӯзгор ва осори Ғаффоралӣ Сафар, ки яке аз адибони хушқареҳа ва пурмахсул на танҳо дар муҳити адабии Хатлонзамин, балки умуман дар адабиёти муосири тоҷик ба шумор меояд, ба истиснои чанд мақолаи ҷудогона, таҳқиқи ҷомеъу алоҳида анҷом дода нашудааст. Дар нақди адабии тоҷик низ ба истиснои ишораҳои кӯтоҳ ва умумӣ, ки зимни баррасӣ ва ташҳиси умумии авзои адабии замони Истиқлол сурат гирифтааст, баррасии муфассале пиромуни эҷодиёти Ғаффоралӣ Сафар анҷом напазируфтааст. Бо вучуди ин, баъзе муҳаққиқони тоҷик ба монанди М. Раҳмонов, С. Шарипов, С. Аҳмадов, М. Назаров ва Ф. Шодиева дар бораи паҳлуҳои гуногуни осори

Ғаффоралӣ Сафар мақолаҳои ҷудогонаи илмӣ таълиф намудаанд ва илова бар ин дар боби зиндагиномаи адиб донишномаву маҷмуаҳои алоҳидаи ҷашнӣ доир ба ӯ маълумоти кӯтоҳу мухтасаре зикр кардаанд. Вобаста ба дарки муҳимму саривақтӣ будани таҳқиқи ин мавзӯ муаллифи диссертатсия чунин менависад: «Вале маълумоте, ки ин манобеъ оид ба Ғаффоралӣ Сафар пешниҳод кардаанд, хеле маҳдуд буда, фақат санаҳои муҳимми зиндагиномаи адиб ва зикри номгӯи нопурраи осори таълифнамудаи ӯро дар бар мегиранд» (диссертатсия, с. 6).

Бинобар ин, таҳқиқи густардаи монографии мавзуи мазкур дар илми адабиётшиносии тоҷик **аз ҳар ҷиҳат мубрам аст.**

Ҳамчунин, бе омӯзиши ҳамаҷонибаи ин мавзӯ муайян намудани тамоюлҳо ва таҳаввулу тақомули жанру анвои адабии ҳавзаи адабии Хатлонзамин дар даврони Истиклоли тоҷикон ғайриимкон хоҳад буд.

Дарачаи навгонии натиҷаҳо дар диссертатсия ва нуқтаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд. Навоварии илмӣ таҳқиқ дар он аст, ки бори аввал доир ба зиндагинома, мероси адабӣ, вижагиҳои жанриву мавзӯӣ, мундариҷаи ғоявӣ, хусусиятҳои сабкivu услубӣ ва қариҳаи эҷодии Ғаффоралӣ Сафар кори ҷомеи илмӣ анҷом шудааст.

Илова бар ин арзиши мероси адабии адиби мазкур дар робита бо ормонҳои созандаи ҷомеаи соҳибистиклоли тоҷик ба баррасӣ гирифта шудааст, ки бахусус ин вежагӣ арзиши илмӣ диссертатсияро меафзояд.

Асоснокӣ ва муътамад будани хулоса ва тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Муаллиф дар ҷараёни таҳқиқи мавзуи диссертатсионӣ аз дастовардҳои назарию амалии донишмандону адабиётшиносони ватаниву хориҷӣ ва равишҳои муосири илмӣ истифода намудааст. Натиҷагирӣҳои илмӣ ӯ барои таҳқиқи ояндаи масъалаҳои бунёдии адабиётшиносӣ роҳнамои хуб ва равишманди илмӣ хоҳад буд.

Диссертант ба омӯзишу пажӯҳиши масъалаҳои адабиёти навини тоҷик дар мисоли зиндагинома ва арзиши мероси адабии Ғаффоралӣ Сафар

пардохта, ба ин васила тамоюлҳои бадеии ҳавзаи адабии Хатлонзаминро низ таъйин намудааст, ки ин ҳолат барои дар оянда ба таври муфассал таълиф намудани таърихи адабиёти навини тоҷик мусоидат хоҳад кард.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, нӯх фасл, ҳашт зерфасл, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи натиҷаҳои амалии таҳқиқ, рӯйхати адабиёт ва интишорот дар мавзуи диссертатсия иборат мебошад.

Дар муқаддимаи диссертатсия талаботи пешбинишуда риоя гардида, мубрами мавзуи таҳқиқ асоснок шуда, дараҷаи омӯзиши он, робитаи таҳқиқ бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ, мақсаду вазифа, объект ва предмети пажӯҳиш, асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқ, аҳамияти назариявӣ амалӣ, навоарӣ ва сарчашмаҳои таҳқиқ, нуктаҳои ҷимояшавандаи диссертатсия, сатҳи шахсии диссертант ва тасвиби амалии натиҷаҳои таҳқиқ муайян шудаанд.

Боби якуми диссертатсия «Ҳаёт ва эҷодиёти Ғаффоралӣ Сафар» унвон дошта, аз чор фасл иборат аст. Дар фасли аввали ин боб диссертант шарҳи ҳол ва мероси адабии Ғаффоралӣ Сафарро дар асоси ҳуҷҷату асноди мавҷуд ва маводи муътамади илмӣ таъйин намудааст. Муаллифи рисола мероси адабии шоирро хуб омӯхта, ба чунин натиҷа мерасад: «Тавре зимни пажӯҳиши фаъолияти эҷодии Ғаффоралӣ Сафар ба мо аён гардид, дар коргоҳи эҷодии ӯ дастнавис ва мусаваддаҳои осори манзуму мансуре боқӣ мондаанд, ки ҳанӯз рӯи ҷопро надидаанд. Ҳамин ҳолат зарурати нашру тадвини осори адибро дар сурати Куллийёт ба миён мегузорад (диссертатсия, с. 20).

Диссертант мероси адабии Ғаффоралӣ Сафарро дастабандӣ ва тасниф намуда, осори манзуму мансури ӯро ба се гурӯҳ ҷудо кардааст:

- «1. Ашъори гуногунжанр, ки барои калонсолон эҷод гардидаанд;
2. Шеърҳои бачагона;
3. Осори мазмуну мансури ҳаҷвӣ» (диссертатсия, с. 20).

Баррасӣ ва натиҷагирӣҳои диссертант мустақилона ва илмӣ буда, ӯ дар бораи ҳар як асари манзуму мансури адиб ба хулосаҳои муътамад мерасад.

Дар фаслҳои минбаъда диссертант дар бораи хусусиятҳои жанрии ашъори ғиноии Ғаффоралӣ Сафар ба таври муфассал ибрози назар намуда, вежагиҳои жанрии рубоӣ, дубайтӣ, ғазал, фардбайт, чаҳорпора ва ашъори нимоиро дар эҷодиёти шоир таъйин намудааст. Ҳамчунин, мавзӯ ва мундариҷаи ғоявии ашъори ғиноии шоирро бо тааннӣ ва ба таври муфассал ба таҳқиқ гирифтааст. Зикр гардидааст, ки дар замони Истиқлоли кишвар ашъори шоир аз назари мазмуну муҳтаво ғаниву пурбор гардида, ашъори ватандӯстонаи ӯ дар ин давра бештар оҳанги мутантан пайдо кардааст. Дар жанрҳои хурди ғиноӣ шоир асосан дар бораи сохтмонҳои бузурги кишвар ба мисли НОБ-и Роғун ва ободиву бунёдкорӣҳо бо ифтихор суҳан гуфтааст.

Дар фасли чоруми ин боб муаллифи диссертатсия мавқеи воситаҳои тасвири бадеиро дар ашъори Ғаффоралӣ Сафар мавриди таҳқиқ қарор дода, ба василаи таҳлилу баррасии муҳимтарин ороҳои адабии дар ашъори шоир истифодашуда, амсоли ташбеҳу талмех ва истиора, маҳорати суҳанофаринии ӯро бо далелҳо собит намудааст.

Боби дуюми диссертатсия «Назми бачагонаи Ғаффоралӣ Сафар» ном дорад, ки аз се фасл: «Вежагиҳои сабкӣ ва услубии ашъори бачагонаи шоир», «Ҷанбаи тарбиявӣ ва маърифатбахшии ашъори бачагонаи шоир» ва «Вежагиҳои шаклӣ ва мазмунӣ тезгӯякҳои Ғаффоралӣ Сафар» иборат аст.

Боби мазкур низ ҷолибу хонданӣ ва дорои нуктаҳои наву тозаи илмӣ буда, дар ин боби диссертатсия муаллиф бори аввал дар адабиётшиносии тоҷик назми бачагонаи Ғаффоралӣ Сафарро ба таври муфассалу мудаллал мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додааст. Диссертант зимни таҳқиқи ин мавзӯ ба мушоҳида мегирад, ки «яке аз қисматҳои асосӣ, арзишманд ва ба таҳқиқ ниёзманди осори манзуми Ғаффоралӣ Сафарро ашъори бачагона ташкил медиҳанд» (диссертатсия, с. 78).

Диссертант аҳаммияти шеърҳои барои бачагони синну соли гуногун навиштаи Ғаффоралӣ Сафарро дар доштани ҷанбаи тарбиявӣ маърифатпарварии онҳо медонад.

Муаллифи диссертатсия дар фасли сеюми ҳамин боб чистону тезгӯякҳои шоирро аз ҷиҳати шаклу мазмун муфассал баррасӣ намуда, дар тақвияти зеҳну идрок ва инкишофи нутқи кӯдакон нақши муассир доштани ин жанрҳоро бо далелҳои муътамади илмӣ собит намудааст.

Диссертант дар баробари муайян намудани дастоварду қомеъҳои адиб дар гуфтани чистону тезгӯякҳо ҳамчунин баъзе қамбуду нуқсонҳои ӯро дар ин самт мушоҳида ва таъкид намудааст.

Боби сеюми диссертатсия «Мавқеи ҳаҷву мутоиба дар эҷодиёти Ғаффоралӣ Сафар» ном дошта, аз ду фасл - «Осори мансури ҳаҷвӣ» ва «Осори манзуми ҳаҷвӣ» иборат мебошад.

Дар ин боб зикр гардидааст, ки Ғаффоралӣ Сафар дар баробари таълифи ашъори ҳамаписанду дилпазир як зумра осори манзуму мансури ҳаҷвӣ низ эҷод кардааст, ки онҳо дар маҷмуаи «Мутоиботи удабо» ва қисман дар маҷмуаи «Панҷаи овоз» ба таъъ расидаанд. Осори ҳаҷвии Ғаффоралӣ Сафар аз жанрҳои гуногуни манзуму мансур, амсоли латифа, масал, дар омади гап ..., шеърҳои ҳаҷвӣ, эпиграммаҳо таркиб ёфтааст.

Муаллифи рисола ба хулосае омадааст, ки Ғаффоралӣ Сафар яке аз ҳаҷвнигорони муваффақ на танҳо дар ҳавзаи адабии Хатлонзамин, балки умуман дар адабиёти навини тоҷик ба шумор меояд, ки нуқсу иллатҳои ҳаёти ҷамъиятиро ошкор ва ҷомеаро барои ислоҳи онҳо водор менамояд. Ҳикоеҳои лутфомези маҷмуаи «Мутоиботи удабо»-и Ғаффоралӣ Сафарро диссертант бо далелу бурҳон дорой аҳаммияти адабиву таърихӣ номидааст.

Диссертант тамоми анвои осори мансури ҳаҷвии Ғаффоралӣ Сафарро баррасӣ намуда, муайян кардааст, ки ин осор «... дар баробари арзиши завқӣ – зебописандӣ аз моҳияти хуби ахлоқӣ низ бархӯрдоранд» (диссертатсия, с. 163).

Дар маҷмӯъ, **хулосаҳои муаллиф** дар 20 банд баён гардидааст, ки онҳо барои муайян намудани шахсият, арзиши мероси адабӣ ва ҷойгоҳи Гаффоралӣ Сафар дар адабиёти навини тоҷик хидмат хоҳанд кард.

Аҳаммияти назарии таҳқиқ дар он аст, ки натиҷагирҳои диссертантро метавон барои густариши таҳқиқу баррасии ҷараёнҳо ва ҳавзаҳои адабӣ, такмили масъалаҳои бунёдии таърихи адабиёти навини тоҷик, нақди адабӣ, таҳияи дастурҳои таълимӣ ва мақолаҳои илмӣ доир ба муҳити адабии Хатлон ва намояндагони алоҳидаи он истифода бурд.

Аҳаммияти амалии таҳқиқ дар баррасии монографии масъалаҳои муҳимми адабиёти навини тоҷик дар мисоли таҳқиқи рӯзгор ва осори Гаффоралӣ Сафар зоҳир гардида, натиҷагирҳои онро дар раванди тадриси курси таърихи адабиёти навини тоҷик, фанни нақди адабӣ, назарияи адабиёт, шинохти ҳавзаҳо ва тамоюлҳои адабии адабиёти форсии тоҷикӣ барои донишҷӯёну магистрантони ихтисосҳои филологӣ ва фарҳангшиносӣ метавон истифода намуд.

Ҳамчунин мавод ва натиҷаҳои илмӣ диссертатсияро метавон зимни таълифи китобҳои дарсӣ, таҳияи таърихи адабиёти навини тоҷик, таърихи афкори интиқодию зебоишиносӣ, рисолаҳои илмӣ, рисолаҳои хатми донишҷӯӣ, магистрӣ, таҳияи лексия барои донишҷӯёни факултаҳои филологӣ, курсҳои махсуси адабиётшиносӣ, таърихи нақди адабӣ ва маҳфилҳои гуногуни илмию адабӣ истифода кард.

Наشري натиҷаҳои таҳқиқ аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Хулосаҳо ва масъалаҳои марбут ба мавзӯи таҳқиқи диссертатсионӣ аз ҷониби диссертант дар конфронсҳои байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ ва донишгоҳӣ дар шакли гузоришу маърузаҳо муаррифӣ гардида, нуктаҳои асосии он дар 13 мақола инъикос ёфтаанд, ки 6-тои онҳо дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дарҷ ёфтаанд.

Мазмуну муҳтавои диссертатсия ва автореферат, ҳамчунин мақолаҳои навиштаи муаллиф ба ихтисоси 6D020500 – Филология (6D020501 –

Адабиёти тоҷик) мутобиқат мекунад ва ба самтҳои афзалиятноки илм иртиботи қавӣ доранд.

Рӯйхати адабиёт дар асоси талабот ва меъёрҳо мурағбат гардидааст.

Дар маҷмӯъ, метавон гуфт, ки муаллифи диссертатсия мақсаду вазифаҳои дарпешгузаштаи худро пурра иҷро карда, як пажӯҳиши комили илмӣ барои ҳимоя пешниҳод намудааст, ки ба талаботи қорҳои диссертатсионӣ мувофиқ аст.

Автореферати диссертатсия ба талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад.

Дар диссертатсияи тақризшаванда дар баробари дастовардҳои илмӣ, баъзе нуқсонҳо ба ҷашм мерасанд, ки зикрашон аз аҳаммият ҳолӣ нест:

1. Тавре аз диссертатсия бармеояд, фаъолияти эҷодии Ғаффоралӣ Сафар бо ду доираи адабӣ – доираи адабии Кӯлоб ва доираи адабии Вахшонзамин иртибот дорад. Ба ҳамин хотир, ҳуб мешуд, ки диссертант дар рисола доир ба пешинаи таърихӣ доштани ҳавзаи адабии Хатлон ва доираҳои алоҳидаи он маълумоти густардатари илмӣ пешниҳод мекард.

2. Агар диссертант ҳангоми баррасӣ ва таҳқиқи хусусиятҳои жанрии ашъори Ғаффоралӣ Сафар гоҳ-гоҳе сурудаҳои шоирро дар қиёс бо шоирони намоёни дигари ҳавзаи адабии Хатлон ба таҳқиқ мегирифт, он гоҳ вежагиҳои ин муҳити адабӣ боз ҳам барҷаста намоён мешуд. Ин қорро дар боби таҳлили ашъори бачагонаи шоир ба ҳубӣ анҷом додааст.

3. Дар зерфасли сеюми фасли аввали боби охири диссертатсия муаллиф ба таҳлилу баррасии як зумра матнҳои ҳаҷвии Ғаффоралӣ Сафар, пардохтааст, ки адиб онҳоро «саволу ҷавоб», «маслиҳат», «дар омади гап...», «нав-ул-мақол» номидааст. Ҳуб мебуд, ки диссертант дар бораи мансубияти жанрии ин матнҳо ва то кадом андоза ба талаботи жанр ҷавобгӯ будани номҳои пешниҳодшуда зиёдтар таваҷҷуҳ намуда, дар асоси осори назариявии муҳаққиқон фикрҳои муаллалли илмӣ пешниҳод мекард.

4. Забон ва сабки баёни диссертатсия хубу фаҳмо ва маънӣ равшан аст, аммо гоҳе ҷумлаҳои тахрирталаб ба назар мерасанд, масалан дар саҳифаи 64 ва 65, ки ислоҳи онҳо ба манфиати кор мебошад.

5. Дар диссертатсия баъзе ғалатҳои техникӣ, имлоӣ ва риоя нагардидани аломатҳои китобат ба ҷашм мерасанд (диссертатсия, с. 23, 37, 40, 49, 64, 73, 79, 81, 96, 99, 101, 103, 126).

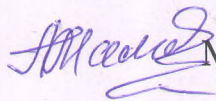
Эрод ва камбудихое, ки зикр шуданд, хусусияти тавсиявӣ дошта, арзиши илмӣ диссертатсияро кам намеkunанд ва ба муҳтавои умумӣ он халали ҷиддӣ ворид намесозанд. Диссертатсия арзиши назарраси илмӣ таҳқиқотӣ дошта, таҳқиқи комил ва анҷомёфта аст.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи **Лайламои Худойназар** дар мавзӯи «**Зиндагинома ва фаъолияти эҷодии Ғаффоралӣ Сафар**» ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, қомилан ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дараҷаи илмӣ доктори фалсафа PhD аз рӯйи ихтисоси 6D020500 – Филология (6D020501 – Адабиёти тоҷик) мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Номзади илмҳои филологӣ,

ҳодими пешбари илмӣ Институти

забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АМИТ Маликова Анзурат

Нишонӣ: 734035, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 21.

Тел.: (+992) 915 04 19 75, anzuratm-2005@mail.ru

Имзои А. Маликоваро тасдиқ мекунам:

Сардори раёсати кадрҳо

Давлатов Фирдавс

Нишонӣ: 734035, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 21.

Тел.: (+992 37) 221 50 83.

«5» январи соли 2026